

Lev Nikolajevič
Tolstoj

Církev
a stát

CÍRKEV A STÁT

LEV NIKOLAJEVIČ
TOLSTOJ

EKNIZKY.SK

Církev a stát by eknizky.sk is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

Církev a stát

I

CÍRKEV A STÁT

Víra jest smysl života, jest to, co dává životu sílu i směr. Každý opravdově žijící člo věk nalézá tento smysl a žije podle něho.

Nenašel-li ho, hyne, nebo používá k nalezení tohoto smyslu života všeho, čeho se lidstvo v oboru tom dopracovalo. Všecek tento výtěžek práce lidstva nazývá se zjevením.

Zjevení jest to, co pomáhá člověku pochopiti smysl života.

To jest poměr člověka k víře.

Jaká to podivná věc? Jsou lidé, kteří se namáhají vší silou, aby druzí lidé užívali neúchylně té a nikoliv jiné formy zjevení. Nemohou býti klidni, dokud ostatní lidé nepřijmou jejich, výslovně jejich formy zjevení. Proklínají, trestají a ničí všechny, koho mohou, z těch, kdož s nimi nesouhlasí. Jiní dělají totéž: proklínají, trestají a mohou-li, i ničí všechny, kdož s nimi nesouhlasí; třetí — dělají totéž. A takto druh druha proklíná, trestá a hubí, žádaje, aby všichni věřili to, co oni, a výsledek všeho jest, že věr jest na sta, a všechny proklínají, trestají a ničí se navzájem.

S počátku jsem se velice tomu divil, že taková očividná nesmyslnost, takové očividné rozpory nezničí vůbec víru, jak se mohli najít lidé, kteří takovému klamu věří; neboť je-li tento zjev pozorován s hlediska všeobecného, dokazuje nepopíratelně, že každá víra jest klam, nebo, lépe řečeno, pověra, což ostatně potvrzuje i nyní vládnoucí filosofie.

Hledě na věc s hlediska všeobecného, poznal jsem i já neodvratně, že všechny víry jsou lidské klamy, ale přece jsem se nemohl odvážiti, abych setrval na tomto mínění, poněvadž všechna hloupost tohoto klamu, jeho očividnost zároveň se skutečnosti, že i přes to se mu lidstvo poddává, dokazuje, že v základě tohoto klamu jest cosi neklamného. Jinak bylo by všechno hloupé, čím se nelze oklamati.

Toto všeobecné podřizování se všech opravdově žijících lidí takovému klamu donutilo i mne, abych přiznal vážnost zjevu, který jest příčinou tohoto klamu, a v tomto přesvědčení počal jsem, rozbíratí učení křesťanské, které jest základem klamu všeho křesťanstva.

Takový závěr vyplývá s hlediska obecného, ale s hlediska osobního, se kterého každý člověk, tedy i já, aby mohl žítí, musí mítí víru ve smysl života, a také má — tento zjev znásilňování v oboru víry jest potom ještě křiklavější svou nesmyslností.

Proč vlastně, jak a komu jest třeba, aby druhý

nejen věřil, ale také veřejně uznával svou víru tak jako já? Člověk žije, a tím přece již. pochopuje smysl života. Stanovil si svůj poměr, k bohu, zná pravdu pravd; i já znám pravdu pravd.

Projevovali se mohou rozličně, ale podstata jejich musí býti táž. Jak, proč a co může mě přiměti k tomu, žádati od kohokoliv, aby svou pravdu vyznával právě tak jako já? Přinutiti jej, aby změnil svou víru, nemohu ani násilím, ani chytrostí, ani podvodem (lživými zázraky). Víra jest jeho život; jak mu mohu vzíti jeho víru a dáti mu jinou? Bylo by to skoro totéž, jako kdyby mu chtěl někdo vyrvat srdce z těla, aby mu tam vložil jiné.

To mohu udělati jen tehdy, když moje i jeho víra jsou — pouze slova, ale ne srdce, totiž ne to, čím on žije a čím se svou vírou stal.

Toho nelze učiniti ani proto, že jest nemožné takto oklamati nebo naříditi mu, aby věřil to, čemu nevěří a nelze to i proto, že ten, kdo věří t. j. kdo si stanovil svůj vztah k bohu a proto ví, že víra jest vztah člověka k bohu, nemůže si přát ani chtíti, aby druhý člověk jeho násilím nebo jeho lstí si upravoval svůj poměr k bohu. Je to nemožné, ale dělalo se to a děje se tak vždy a všude, t. j. dělat se to nemohlo, poněvadž je to nemožné, ale dělalo se a dělá se cosi takového, co se tomu velmi podobá. Dělalo a dělá se dosud, že lidé vnucují druhým něco, co víře jest podobno, a druzí přijímají tuto podobu víry, t. j. zdání víry.

Víra nemůže sama sebe vnucovati a nemůže býti přijímána z ledajaké příčiny jako na příklad násilím, klamem nebo pro nějaké výhody, a proto to, co se takto vnucuje a přijímá, není víra, nýbrž klam víry.

A tento klam víry jest již od dávných dob základnou, na níž záleží všechny podmínky života lidského.

V čem však tkví tento klam a na čem jest založen? Co dalo k němu podnět u těch, kdož klamou, a co jej udržuje u těch, kdož jsou klamáni? Nemluvím zde o brahmanismu, budhismu, konfucianismu a mohamedánství, v nichž byly tytéž zjevy, ne proto, že by bylo nemožno v nich naléztí totéž; každému, kdo četl o těchto náboženstvích, bude zcela jasno, že v nich jsou tytéž zjevy, jako v křesťanství. Budu však mluvití výlučně jen o křesťanství jako o náboženství nám známém, potřebném a drahém.

V křesťanství všecek klam jest vybudován na fantastickém pojmu církve, který není ničím odůvodněn a který každého, kdož s učením křesťanským jest blíže obeznámen, přivádí v úžas svou neočekávanou a zbytečnou nesmyslností.

Mezi všemi bezbožnými pojmy a slovy není slova a pojmu, který by byl zplodil více zla, není pojmu nepřátelštějšího učení Kristovu než pojem — „církev“.

Slovo ekklezie znamená vlastně „shromáždění“, a nic jiného, a takto se ho také užívalo v evangeliích.

V řečech všech novodobých národů slovo ekklezie znamená „dům modlitby“.

Nad tyto významy slovo to se nedostalo v žádné řeči, ačkoliv klam pojmu „církev“ trvá již po 1500 let.

Výklad, jež dávají slovu kněží, kteří potřebují klamu církve, neukazuje se v ničem tak jasně jako ve slovech: „Všechno, co budu mluvit, jest pravda, a neuvěříš-li, tedy tě upálím, prokleji a všelijak potrestám“.

Takové chápání církve jest však sofisma, jehož oni ovšem nezbytně potřebují ke svým dialektickým účelům, které však také zůstává výlučným majetkem těch, kdož ho potřebují. —

Názor takový jest však cizí nejen lidu obecnému, ale i třídám vzdělaným i přes to, že se mu učily z katechismu.

I přes to, že by se mohlo zdáti směšným bráti vážně tento význam slova „církev“, musíme se tím přece zabývat v uvážení, že mnoho lidí přikládá tomuto pojmu ohromný význam. Ve skutečnosti jest však toto pojetí velmi klamné. Řekne-li se: „Církev jest shromáždění v pravdě věřících“ — není tím ještě nic řečeno. Je to právě tak bezvýznamné, jako kdybych nazval orchestr shromážděním „opravdových“ hudebníků a nevysvětlil, co jest rozuměti „opravdovými“ hudebníky. Theologie však dokazuje, že pouze ten jest opravdově věřícím, kdo žije podle předpisů církevních a kdo jest údem církve.

Nemluvě o tom, že jsou sta takových lidí, definice tato nám ničeho neobjasňuje a kdyby z toho nekoukalo čertovo kopýtko, zdála by se skoro neužitečnou, jako když orchestr nazveme „sborem skutečných hudebníků“.

A tak jest tedy jen jediná pravá církev, v níž jsou pastýři a stáda ovcí. Tito bohem ustanovení pastýři učí pravdivé a jediné víře. Práví: „Všechno, co pravíme ve jménu božím, jest čistá pravda! — Nad to není žádné pravdy jiné“. Všecek klam záleží tedy v nesprávném pojímání slova „církev“. A smysl tohoto klamu jest pouze v tom, že jsou lidé, kteří nerozvážně své víře chtějí učiti také jiné.

Proč však chtějí učiti své víře také jiné? Kdyby měli pravou víru, věděli by, že víra jest smyslem života, totiž vztahem člověka k bohu, vytvářejícím se každým člověkem, a že proto není možno víře učiti; učiti možno toliko klamu víry.

Oni však chtějí učiti! — Proč však?

Nejjednodušší odpovědí by bylo: „Kněz potřebuje vejce, arcibiskup musí míti palác, paštyky, hedvábná roucha a pod.“ — a e tato odpověď by nebyla úplná. —

Taková by tedy byla bezpochyby vnitřní psychologická pohnutka ke klamu, sice jinak py neměl tak dlouhého trvání. Usuzující na př. jak může člověk (na př. kat) odhodlati se zabiti jiného člověka, proti kterému nemá ani nejmenšího smýšlení nepřátelského, nemůžeme si odpovědět, že

kat zabíjí proto, že mu za to dají kořalky, chleba a rudou košili.

Právě tak nedostatečným byl by důvod, že kyjevský metropolita jenom proto se svými mnichy slamou vycpává pytle a nazývá je Svatými ostatky pouze proto, aby měl 30.000 rublů důchodů.

První i druhý zjev jest jistě hrozný a protiví se tak lidské povaze, že zmíněné prosté a hrubé vysvětlení nám nepostačí k jeho objasnění. Kat i metropolita uvedou nám na omluvu svého jednání velký počet důvodů, jejichž základním důvodem bude bezpochyby tvrzení, že. nezbytnost tohoto jejich počínání jest historicky dokázána.

Kat řekne: „Někdo musí zločince potrestati. Již od počátku světa byli zločinci trestáni. Neprovedu-li trest já, potrestá ho jiný. Já to však s pomocí boží dovedu lépe než někdo jiný“.

Rovněž tak řekne metropolita: „Jest nezbytno, aby buh byl uctíván viditelně. Co svět světem stojí, vyhledávali a uctívali lidé ostatky Svatých a poustevníku. Nevyužiji-li toho já, užije toho někdo jiný. Já však doufám, že s boží pomocí užiji bohabojně peněz, kterých získám tímto zbožným podvodem“.

Chceme-li dokonale porozuměli tomuto klamu víry, musíme pátrati po jeho začátcích a prameni.

Mluvíme zde o tom, co jest nám známo o křesťanství dnešním, podíváme-li se však na počátky křesťanského učení, do evangelií, poznáváme, že se

tam zakazuje každé viditelné uctívání boha a odsuzuje se každé vyučování náboženství.

Vycházejíce od doby Kristovy a přibližující se době dnešní, shledáváme, že nynější učení zcela podstatně se liší od základních zásad stanovených Kristem.

Tato úchylnka počíná se již za času apoštolu. Zvláště však způsobil ji apoštol Pavel, který z prostého stoupence se stal učitelem. A čím více se rozšiřuje křesťanství, tím víc a více se oddaluje učení Kristovu a přijímá takové způsoby viditelného uctívání boha a vyučování (dogmatiky), jaké právě Kristus tak rozhodně zavrhoval.

V prvních dobách křesťanských bylo slova církev používáno pouze jako názvu pro ty, kteří vyznávali tu víru, kterou i já zde považuji za pravou.

Tento význam pojmu jest zcela správný, neprojevuje-li se víra slovy, ale celým životem, neboť skutečná víra nemůže býti vyjádřena slovy.

Tohoto pojmu církve užívalo se mimo to ještě k odlišení jinověrců, avšak až do Konstantina a koncilu nicejského jest název církev pojmem pouze ideálním.

Od doby Konstantinovy a koncilu nicejského stává se však výplodem klamu.. Od té doby počíná se zmíněný podvod metropolitů s ostatky a uctíváním svátých, klam knězi s eucharistií (večeří Páně), klam synod a podobných zřízení, která nás přivádějí v úžas svou mrzkostí a jejichž zavedení nemůžeme si

vysvětlí i výhodami, kterých poskytovaly zmíněným lidem (metropolitům, kněžím atd.).

Klam tento jest již prastarý a nepovstal pouze tím, že poskytoval výhody některým jednotlivcům, neboť sotva jest mezi lidmi takového bídáka, který by se mohl první k takovému činu odhodlati, kdyby k němu neměl jiných důvodů. Jisto ovšem jest, že pohnutky k tomu byly nedobré.

„Po ovoci poznáte je“. —

První pohnutkou bylo zlo: pýcha, nenávisť a nepřátelství proti Ariovi a jeho přívržencům.¹ Druhou pohnutkou bylo sloučení církve se státem.

Podle pojmů pohanských byl Konstantin Veliký povýšen nad všechny ostatní lidi, ano byl řáděn i k bohům. Tím, že přijal víru křesťanskou, dal příklad všemu národu. On svůj národ obrátil na víru, před kacířstvím jej zachránil a tím založil na koncilu oekumenickém pravověrnou (katolickou) křesťanskou víru.

Křesťanské katolické víře položen tím na vždy nezměnitelný základ, a přirozeně nezbývalo, než

1. Na sněmě postavili se proti sobě nepřátelsky dvě strany, Ariáni a Athanasíáni; učení těchto bylo přijato a prohlášeno za orthodoxní (katholický) zákon víry, učení Ariánů zavrženo jako kacířské. Také sv. Cyril a Metoděj byli podezírání z ariánství. Učení Athanasiovo bylo proto prohlášeno za pravověrné (orthodoxní, katolické), poněvadž bylo bohatým pohodlnější a více umožňovalo spojení církve s mocí státní.

poddati se tomuto klamu. A dodnes se věří ve velikou důležitost tohoto činu.

A to byla právě událost, při níž se veliká část křesťanů odřekla své víry. To byly okamžiky, od kterých velké množství křesťanů bloudí po cestách polopohanských.

Karel Veliký a Vladimír (car ruský) pokračovali v díle Konstantinově. Těž klam trvá dosud a záleží v tom, že ti, kdož rozuměli slovu křesťanství, ale ne duchu křesťanskému, požadovali, aby přijetí náboženství křesťanského bylo jiným vnucováno násilím.

Toto domnělé křesťanství trvá ve spojení se státem nyní již 1500 let a bude třeba nemalé námahy, aby se vyvrátila spleťta so- fismata, kterými po těchto 1500 let ve prospěch státu náboženství křesťanské docela bylo převráceno, aby mohlo splynouti s vládou, která se namáhala učiniti pochopitelnou svatost a zákonnost státu i umožniti, aby byl státem křesťanským.

Ve skutečnosti jest však pojem „křesťanský stát“ právě tak nepochopitelný jako pojem „teplý, horký led“.

Pak tedy není vůbec státu nebo není křesťanství.

Abychom to jasně pochopili, musíme zapomenouti na všechny ty fantasmie, kterým jsme byli vyučeni a které vyžadují, aby byly vysvětleny přímo historickými a právníckými vědami.

CÍRKEV A STÁT

Všechny tyto vědy nemají však skutečného podkladu a nejsou ničím jiným, nežli jen obhajováním (apologií) násilí a donucování.

Projděme dějiny Medů, Peršanů a j. národů starověkých a pozorujme přímo dějiny onoho státu, který první uzavřel spolek s křesťanstvím.

Řím byl za doby vzniku křesťanství loupežnickým hnízdem, které se lupem svým vždy více zvětšovalo a národy donucováním i vraždami sobě podmaňovalo. Tito loupežníci i jejich nástupcové v čele se svými pohlaváry, který se jednou nazýval Caesar, jindy Augustus, ničili, a mučili lidi, aby ukojili své rozmarné choutky.

Jeden z nástupců těchto loupežnických panovníků, císař Konstantin Veliký, nasycený knihami a přesycený brutálními zábavami své doby, dal přednost některým křesťanským dogmatům před vírou pohanskou: znemožnil lidské oběti liturgií a uctívání Apolla, Venuše a Zeva uctíváním Boha a jeho syna Krista, a nařídil, aby tato víra byla rozšířena mezi jeho poddané.

„Knížata vládnou nad národy — ale mezi vámi ať tomu tak není!“ — „Nezabiješ!“ — „Nezvizolozíš!“ — „Neodpírej zlu!“ — Toto všechno a pod. nikdo však Konstantinovi neřekl. Nikdo mu neřekl:

„Ty chceš se nazývati křesťanem a chceš při tom zůstati vladařem loupeživého národa, chceš zabíjeti, zapalovati, vizoloziti, mučiti a žíti rozmařile?“

A všechno to bylo možné!

Přizpůsobili mu křesťanství tak a učinili je tak pohodlným, jak se toho nikdo ani nadíti nemohl.

Poučili ho, že v evangeliích kromě stavby a návštěvy chrámů jest obsaženo všecko, čeho žádá život křesťanský.

To všechno mu zaručovali a namáhavě se snažili ospravedlnili takové křesťanství, aby v něm mohl žítí pohodlně podle starého pohanského způsobu.

Kristus, syn boží, přišel na svět pouze proto, aby spasil jej a všechny lidi. Poněvadž Kristus zemřel za něj i za všechny lidi, může Konstantin žítí, jak chce. Na tom však nepřestali, nechali ho také se káti a chléb jisti i víno piti na spasení a odpuštění hříchů..

Kromě toho žehnali jeho residenci, která, jak jsme již řekli, byla skutečným hnízdem loupežnickým, pomazali ho olejem a nazvali „z boží milosti“.

Za to také i on jim vyhověl, když žádali o povolení kněžského shromáždění (koncilia v Nicei) a dovolil jim, aby pevně ustanovili poměr člověka k bohu a lidem i nařídil, aby každý poddaný tomu věřil.

Tak byly uspokojeny všechny strany, a tato víra trvá již 1500 let na světě; ostatní náčelníci a vůdcové válečných národů rovněž ji zavedli a byli také pomazáni, a všechno — všechno — bylo od boha. Ano, když vůbec někde nějaký padouch všecky okradl a mnohé národy sobě podmanil, pomazali ho a nazvali „z boží milosti“. U nás (v Rusku) byla „z

boží milosti“ vražednice svého manžela a smilnice, u Francouzů byl „z boží milosti“ Napoleon.

Pop naproti tomu jest nejen od boha, ale jest sám skoro bohem, neboť v něm sídlí duch svatý. Jest nejen v popu, ale i v synodě s jejími činovníky.

Když pak se některému pomazanému panovníku, loupežnickému náčelníku zachce pobiti svůj i cizí národ, hned mu nadělají svćené vody, pokropí jej a požehnají křížem (křížem, který nesl a na němž zemřel Kristus proto, že se odříkal takovýchto zbužníků), blahořečí, aby pobil, pověsil, hlavy porubal. A vše to bylo dobré.

Přece však tito pomazaní nechápali, že je nutno, aby se v tom sjednotili a počali vzájemně mezi sebou válčiti a nadávati si loupežníků, jimiž skutečně také byli.

Lid to všechno pozoroval, viděl a slyšel, přestal věřiti v pomazané panovníky, služebníky ducha Svatého (kněží) a naučil se od nich tak je nazývati, jak oni sami sebe nazývají, t. j. loupežníky (panovníci) a podvodníky (kněží).

Zmiňuji se o loupežnících jen proto, že zničili podvodníky. Mluvíme tu však o podvodnících domnělých křesťanech, kteří se jimi stali jenom proto, že byli spojeni s loupežníky.

A nemohlo ani jinak býti.

Kněží sešli s cesty víry v téže minutě, kdy pomazali prvního panovníka a namluvili mu, že

mocí svou může pomoci víře, — víře o pokoře, sebeobětování a odpuštění hříchu.

Celý vývoj dnešní, ne ideální církve, t. j. dějiny hierarchie pod mocí králů, jest řadou ukrutných pokusů hierarchie, aby udržela tu pravdu, kterou falešně kázala a od níž svými činy se oddalovala.

Význam hierarchie jest založen pouze v učení, kterému chce učit.

Toto učení mluví o pokoře, sebeobětování, lásce a chudobě, ale samo jest vnucováno mocí a násilím.

Aby se však hierarchie mohla udržeti, nesmí ustoupiti od tohoto učení. Aby ospravedlnila sebe a své spojení s vládou, musí rozličnými klamy zakrývati skutečný stav učení a proto klade všechnu váhu ne na vnitřní stav učení, ale na jeho vnější formu.

Tím jest hierarchie zdrojem klamání ve víře, t. j. tento zdroj jest sjednocení hierarchie se státem pomocí násilí pode jménem „církve“.

lito lidé snaží se svou víru rozšířiti z bázně, že pravá víra by je mohla usvědčiti z jejich rozporů. Proto, aby se v autoritě udrželi, musejí nastrčiti svou klamnou víru, která by je ospravedlňovala.

Pravá víra může býti všude, jenom ne tam, kde jest lživá, t. j. násilná, totiž ve — s t á t n í víře. Pravá víra může býti ve všech, i tak zvaných bludných, kacířských sektách, ale nemůže býti tam, kde jest spojena s vládou.

CÍRKEV A STÁT

Jest strašlivé tvrdili, že názvy: „pravověrná“, „katolická“ a „protestanská“ víra, jak se jich obyčejně užívá, nic jiného neznamenaají, než spojení víry se státem, t. j. tak zvanou s t á t n í víru, totiž živou víru.

Idea církve, t. j. souhlas mnohých ve víře a blízkost pramenů učení v prvních dvou staletích křesťanských byly jen jediným z nesprávných vnějších důvodů k utvoření církve.

Pavel pravil: „Já to vím od Krista samého“ Jiný zase dokládal: „Já jsem to zvěděl od Lukáše“, a všichni tvrdili: „My myslíme správně a důkazem pro to, že správně myslíme, jest, že tvoříme velkou společnost ekklezie církev.

Ale od doby císařem Konstantinem dovoleného koncilu nicejského bylo nařizeno pro všechny věřící jedno á totéž učení, což jest skutečně vyložený klam. Tehdy počalo se říkati: „Jménem naším a svatého Ducha..“

Církev nebyla tehdy již jen pouhým pojmem, ale pro některé stala se již mocí. Sloučila se se státem a počala jednati jako stát. A všechno, co ji se státem sjednotilo a podepřelo, přestalo býti vírou, a stalo se nařízením, t. j. klamem víry.

Čemu tedy učí křesťanství, rozumírne-li jím učení kterékoliv církve nebo všech?

Když všechno učení křesťanské rozebereme, složíme a zase rozložíme, poznáváme, že se rozpadá ve dva zásadní oddíly: učení o dogmatech, počínaje

božstvím Syna a Ducha a jich poměrem k Eucharistii s vínem nebo bez vína, s přesným (nekvašeným) nebo kvašeným chlebem a ve mravouku, t. j. učení o pokoře, nezištnosti, čistotě těla i duše, o neodsuzování, mírnosti a lásce i k nepříteli.

Jak se snažili otcové církevní sjednotiti obě tato učení v životě národů? Na plodech toho můžeme poznati, která stránka tohoto učení jest důležitější, a — mohu-li tak říci — pravá.

Obrátte se k dějinám křesťanství, a hrůza vás zachvátí!

Kam se jen podíváme od počátku křesťanské církve až podnes, ke kterémukoli dogmatu se obrátíme od Krista a večere Páně s vínem nebo bez vína — vždy ovoce těchto marných usilování — která jen k tomu směřovala, aby osvětlila dogmata — nazývají se zloba, nenávisť, trest smrti, vyhnanství, ubíjení žen a , dětí, hranice a inkvisice.

Obrátíme-li se na stranu druhou, totiž k mravouce, od života na poušti, který měl umožniti splynutí s bohem, k rozdávání chleba v žalářích — poznáváme, že všechny tyto naše pojmy dobra, všechny ty radosti a útěchy jsou pochodněmi v dějinách lidstva.

Nebylo možno nezblouditi těm, před jejichž očima se neobjevily ještě jasně plody toho či onoho učení. Možno bylo poblouditi i těm, kdož nevinně byli zataženi do sporu o dogmata a nevěděli, že dogmaty těmi neslouží bohu, ale ďáblu, neboť

Kristus zcela jasně řekl, že přišel, aby všechna dogmata zničil.

Mýliti se mohou i ti, kteří poslouchajíce ústního podání o důležitosti těchto dogmat, byli uměle tak zvráceně vychováni, že nemohou již poznati svého klamu. Také ti zatemnělí lidé se mohou klamati, kterým tato dogmata nejsou ničím jiným než slovy a fantastickými představami. —

Ale nás, kdož známe původní smysl evangelií, zavrhuje každé dogma, nás, kteří máme před očima plody z historie těchto dogmat, nás není již možno oklamati.

Dějiny jsou nám zkouškou pravdivosti učení, ano jsou nám přímo mechanickou zkouškou. Jest na př. nutné dogma o neposkrvněném početí bohorodičky? Co bylo jeho následkem? Zlost, rouhání, posměch. A bylo na prospěch? Jistě že nebylo!

A učení, že záletníci není správně trestali smrtí — je nám potřeba či není? Co z toho následuje?

Tisíce a tisíckrát stali se lidé při vzpomínce na tato napomenutí mírnějšími při posuzování nevěstky.

Souhlasí však všichni lidé s dogmaty?

Nesouhlasí!

Ale souhlasí s tím, že nutno dáti prosícímu?

Všichni!

A tedy za prvé: Dogma, s nímž nikdo nesouhlasí, kterého nikdo nepotřebuje, které dokonce

lidi ničí, to církev prohlásila a dosud prohlašuje za článek víry.

A za druhé: To, v čem všichni souhlasí, co je všem potřebno .a co lidi zachraňuje, nemůže sice hierarchie zakázati, ale neodvažuje se to prohlásiti za článek víry, poněvadž je to popřením hierarchie.